

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд

„Идеологическата цензура в българското игрално кино. Механизми на функциониране (1948-1989)“

Докторант: Деян Статулов

Рецензент: проф. д.н. Божидар Манов

Дисертационният труд на докторанта Деян Статулов провокира още с темата, ясно и отчетливо заложена в заглавието. Защото дори и за съвсем младите поколения, които нямат лични и преки наблюдения върху отминалия период, общата картина на националното ни кино през тоталитарните десетилетията на комунистическия режим малко или много е ясна и недвусмислено белязана от универсалната идеологема: „Изкуството в служба на партийната повеля“. От няколко подобни изследвания и други публикации през изминалите 26 години след промяната за различни области на изкуството, културата, духовния и въобще обществения живот, характеристиката на проблема е общо взето ясно очертана, главните параметри на официално и неофициално наложените ограничения са известни, редица отделни случаи са осветени в подробности, а чрез тях са изведени относително верни и убедителни обобщения. В крайна сметка за интересуващите се професионалисти и изкушените любители наличните изследвания, публикувани текстове, телевизионни предавания, документални филми и журналистически проучвания са достъпни и познати. Конкретно в областта на киното и в частност игралното кино, своевременно, още в първите години след като това бе възможно, доц. Неда Станимирова публикува редица статии по темата, а преди три години и много важната книга „Кинопроцесът - временно замразен“ (2012). След нея

и проф. Ингеборг Братоева в книгата си „Българското игрално кино: От „Калин орелът“ до „Мисия “Лондон” (2013) дообогати публикациите по темата. А още преди тях проф. Александър Янакиев публикува книгата си „Синема.bg“ (2003). През годините се появиха и някои отделни статии, които частично разработват проблема в по-тесен аспект.

Отбелязвам тези известни обстоятелства по две причини. Първо, за да изтъкна, че докторантът познава добре споменатите по-горе изследвания, не ги пропуска или пренебрегва, напротив, позовава се на тях, ползва ги като ориентири за своето проучване, цитира ги в разумна и достатъчна степен. Но от друга страна той е направил необходимото, за да се отдалечи достатъчно от тях, така че изследването му да има собствен облик и очертан периметър, да добавя самостоятелни резултати, които правомерно да бъдат отнесени към приносите на докторския труд и да подплатят в достатъчна степен защитата му.

Веднага искам да отбележа, че тази най-важна задача на всяко подобно изследване тук е успешно изпълнена и да подчертая, че това се дължи в най-голяма степен на втория пласт в изследването, заложен и във формулирането на темата, а именно „Механизми на функциониране”. Всеки, който познава реалната обстановка, среда, атмосфера и всекидневна практика от онова време, много добре ще разбере защо акцентирам така положително върху тази формулировка. Защото ако стратегията на водещата идеология бе очевидна и не предполагаше никакви възражения, не допускаше ревизия или поне съмнение (защото тя отразяваше т. нар. „генерална линия”), то във всекидневната тактика и практика на изпълнението ѝ работеха разнообразни механизми, подходи и хватки, които поддържаха жив „механизма на функциониране”, а той от своя страна моделираше, формираше, манипулираше всекидневието на творческия

процес. Ето това е може би най-интересната и любопитна, малко позната и неосветена страна на изнизалите се години, които са обект на авторското изследване. Впрочем, тук трябва да направя първата си дребна забележка (или по-скоро въпрос): кой е действителния период на проучване? Защото в заглавието авторът е отбелязал (1948-1989), а в Справката за приносите (1946-1989). Не че две години са кой знае колко много, но в онова разбъркано време, когато се „наливат основите” на бъдеща строга идеологическа цензура, дори и най-дребните факти имат значение, даже отделните знаци, които ще формират следващия процес, могат да се окажат съществени. (А освен това, тъй като долуподписаният рецензент е роден през 1947 година, би искал да знае, като бъдещ професионалист, откога е жертва на цензурата: още от утробния си период или веднага след първия плач?)

Дисертационният труд е правилно построен и добре организиран. След необходимото кратко историческо въведение (ориентиране в понятието цензура, неговата гносеология и формулиране през столетията, особено в авторитарните и тоталитарни обществени системи, за което използва активно публикациите на Нели Костова и Мария Дееничина), авторът достига до нашата практика през интересувания го период. Още от тези страници се вижда, че той е подходил добросъвестно и с научна задълбоченост при проучване на съществуващите изворни материали и ги е обхванал в необходимата степен. При това правилно не се ограничава само в областта на киното, а поглежда и към симетричната практика в други творчески области (най-вече литературата). Достигайки до областта на киното, пак така добросъвестно, преди да пристъпи по същество към нашата практика през изследвания период, той осветява в разумна степен подобни ситуации в световното кино. А така аргументира по-убедително базата за по-нататъшните си наблюдения и анализи. При тяхното оглеждане

дисертантът правилно търси и обобщава практическите канали за осъществяване на цензурния контрол в киното чрез държавно-административните структури (йерархия на ръководството и управлението), партийния контрол и не на последно място особено важната „пъпна връв“ държавна сигурност и всекидневна цензура. При това той се позовава на проучени архивни документи, които изясняват реалната практика и не могат да бъдат оспорени или омаловажени. (Тук искам да отбележа в скоби, че в тези страници, както и на други места в текста, прави положително впечатление добрият, образен език, който не е недопустим в подобни научни изследвания, а напротив – обогатява и освежава фразата, добавяйки ѝ художествен привкус. Имам предвид, например, добре намерена образност като „Острието на палача. Преторианците на идеологическата норма“ и други подобни фрази). Любопитна е също така своеобразната класификация на цензурната практика като превантивна, последваща и т.н.

Важно е да се отбележи, че при подобна материя чисто теоретичните разсъждения и възможните научни постройки не биха издържали на повзискателни критерии, ако не са подкрепени от достоверни, знакови и поради това убедителни примери. Докторантът очевидно знае добре това практическо правило и в подходящи моменти поднася тъкмо такива по-подробно разработени примери от творческото всекидневие в отделни филмови продукции или колективи, какъвто е например случаят „Една жена на 33“, разгледан от докторанта като „образец за цензура“. Има и други подобни подходящи примери от практиката, извлечени от архивни документи (решения на партийни и държавни органи, протоколи, докладни записки), както и от посочените по-горе книги и други публикации. Липсва позоваване само на книгата на Георги Мишев „Мир на страха ни“ (2014), вероятно поради по-ранното приключване на писането на дисертацията. Но във всички случаи тя щеше да е полезна както с конкретни факти и свидетелства, така и като достоверен извор, написан от талантлив писател.

(Впрочем, ние чакахме текста на дисертацията почти до средата на март 2015, така че е било възможно книгата на Мишев да бъде проучена и използвана).

Някои забележки и препоръки:

1. Сериозен научен текст не се пише в „аз форма” от първо лице ед. число, както се среща на места в текста. Това е възможна (и дори препоръчителна практика) при вестникарската публицистика.
2. Текстът се нуждае от стилова редакция, особено при евентуална публикация като книга или като статии на части от него.
3. Нужна е и граматическа коректура (!), най-вече заради известния препъникамък пълен/непълен член, но не само такива са грешките.

Дисертационният труд на Деян Статулов е безспорно негово лично дело, което обобщава и други подобни изследвания, но използвани в разумна степен и винаги добросъвестно цитирани.

Положително впечатление прави кратката, но достоверна „Справка за приносите” – само 852 знака, по-малко от половин страница! Защото съм виждал и такава от 12 гъсто изписани страници!

Видно от приложената информация, докторантът има достатъчно като количество и качество публикации по темата в подходящи периодични и специализирани издания, както и участия в научни форми и конференции.

Заключение:

Смятам, че предложеният за рецензиране дисертационен труд „Идеологическата цензура в българското игрално кино. Механизми на функциониране (1948-1989)” на докторанта към Института за изследване на

изкуствата при БАН Деян Статулов притежава необходимите научни качества, за да бъде защитен като докторска теза. Поради това предлагам на уважаемото научно жури да присъди на кандидата Деян Иванов Статулов образователната и научна степен „доктор”. Гласувам с ДА.

26 април 2015 г.

Проф. д.н. Божидар Манов

Висбаден